

ЛІБЕРАЛЬНІ ОСВІТНІ РЕФОРМИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Катерина Стеценко
Київ

Автор детально розглядає основні реформи в системі освіти Великобританії кінця ХХ століття, звертаючи увагу на їх причини, цілі та результати; аналізується доцільність актуалізації позитивних зрушень освітніх процесів Об'єднаного Королівства в контексті філософії освіти України.

Ключові слова: освіта, навчання, освітні реформи, лібералізм, освіта Великобританії.

Система освіти Великобританії, незважаючи на свою відособленість від загального розвитку західних течій педагогічної думки, зазнала низки надзвичайно важливих реформ протягом ХХ століття, особливо у 80-90-ті роки. Розвиток науки у Великобританії йшов у напрямі есенціалізму. Ця філософія й утвердила мету освіти - передачу основних знань і умінь, тобто зосередження школи на найважливішому, найсуттєвішому. Англійська освіта характеризується прагматизмом, спрямованістю на практику, цим вона відрізняється від французької, де існують принципи: якомога більше дисциплін, і обов'язкових; виховання вільної особистості, яка вміє робити вибір. В Англії більшість складають масові школи, хоча є й «публікскулз», які готують вищу еліту. До 80-х років школи в Англії були автономні, децентралізовані, мали велику вибірковість предметів (50 %). Обов'язковими предметами у двох старших школах були англійська мова і література, математика, релігія і фізкультура. Великобританія не бажала переймати чужого досвіду, оскільки це острівна, замкнена держава, і це призвело до послаблення освітнього потенціалу населення. Низка обстежень показала, що, наприклад, математична підготовка 13-річних учнів відставала від Франції і Японії.

Зазначимо, що до 1980 року система шкільної освіти Великої Британії була настільки децентралізованою, що навчальні плани розроблялися на рівні шкіл, а вчителі самостійно готували навчальні програми, використовуючи рекомендації Міністерства, екзаменаційні вимоги, методичні матеріали. У 1987 році уряд консерваторів підготував програмний документ «Національний навчальний план», у якому пропонувалося запровадження єдиного набору навчальних предметів та була визначена провідна мета майбутньої реформи: «Піднести рівень освіти так само швидко, як він зростає у країнах-суперницях» [1, 8].

Проте сучасні радикальні перетворення в системі шкільної освіти Великої Британії розпочалися з Акта Бейкера, прийнятого у 1988 році, в основі якого лежало гармонійне поєднання неоконсервативної та неоліберальної освітньої ідеологій. Основними принципами були проголошені: високі стандарти та якість освіти для всіх (уведення національних навчальних програм, рівнів навчальних досягнень учнів кожного класу з кожного предмета, національних тестів з англійської мови, математики та природничих наук учнів 7, 11, 14, 16-річного віку), надання батькам можливості вибору форми освіти для дітей [2; 4].

Закон про реформу освіти 1988 року визначив такі шкільні предмети, які повинні викладатися у початкових та неповних середніх школах: предмети «ядра» - математика, англійська мова, природознавство, а також географія, технологія, мистецтво, релігія (один урок на тиждень). На їх вивчення відводилося 70-75 % навчального часу. Не менш значущим результатом реформи 1988 року стала централізація управління шкільною освітою поряд з розширенням прав шкіл та створенням нового типу середнього навчального закладу - місцевих технологічних коледжів, які, отримуючи додаткові субсидії від уряду та великих фірм, повинні були давати широку загальну освіту з акцентом на природничі науки і технологію. Основною метою їх створення була підготовка спеціалістів вищого рівня для промисловості [3, 165-169].

Релігія залишалась основним предметом згідно із законом 1944 року. Контроль за змістом освіти було покладено на Державного секретаря освіти, таким чином державні органи забрали частину функцій у місцевих.

У Великобританії лише 15 % молодих людей вступають до університетів, тоді як у Німеччині – 30 %, у Франції - 35 %, що свідчило про значні відставання і необхідність вживати певних заходів, а саме до 2000 року 90 % дітей до 18 років повинні бути охоплені навчанням. Така ситуація склалася тому, що в Англії існує поділ дітей на здібних і нездібних до навчання. Тому в останні роки ставиться завдання впровадження в освіту державних стандартів знань та умінь, уведено 11 обов'язкових предметів (разом з релігією), які становлять 75 % навчального часу.

Особливістю Закону про освіту 1994 року стало прийняття низки заходів щодо вдосконалення системи підготовки вчителів: створення Національного агентства з підготовки педагогічних кадрів, відкриття для випускників спеціальних курсів з початкової педагогічної підготовки, прийняття нових хартій батьків, які визначали та закріплювали їх права й обов'язки щодо дітей, школи та вчителів [4].

Університетський сектор, у якому була сконцентрована підготовка фахівців з вищою освітою, виявив свою недостатність. У цей період у Великобританії діяло двадцять три університети із загальною чисельністю студентів у 102 тис. чоловік.

Законом 1944 року була введена так звана потрійна система, згідно з якою по закінченню початкової школи дітей після тестових іспитів розподіляють по трьох різних типах державних середніх шкіл. Найбільш обдаровані учні (таких близько 20 %) ідуть до Grammarschool («середня класична школа») і вчать там п'ять-сім років, найменш здатні (близько 5 %) потрапляють у Technicalschool («технічне училище») з терміном підготовки п'ять, рідше сім років. А інші (близько 70 %) отримують освіту в Modernschool («сучасна школа»), де навчаються чотири-п'ять років. Modernschool назвали так тому, що в ній на відміну від Grammarschool не викладали прадавні мови (латину і давньогрецьку).

У старших класах класичної й сучасної шкіл учні діляться на дві основні групи й проходять підготовку за двома різними програмами - гуманітарного й природничо-математичного профілів. Переважна більшість випускників Grammarschool отримують освіту в установах Further і Highereducation. Найбільш обдаровані випускники Modernschool теж продовжують учитися. Студенти технічних училищ здобувають загальноосвітні й загально-технічні знання, а також проходять початкову підготовку за обраною спеціальністю. Значна частина програм усіх типів середніх шкіл - практичні заняття. І багато випускників відразу ж починають працювати, незалежно від того, чи збираються вони вчитися далі.

Потрійна система з моменту своєї появи зазнавала різкої критики за нездатність забезпечити рівні умови для одержання якісної освіти представниками всіх прошарків суспільства. Проте вона продовжує займати значний сегмент у державному секторі народної освіти, причому особливо міцні позиції має в сільських районах Великобританії.

На відміну від державних приватні установи (раніше вони називалися «незалежні публічні школи») працюють на платній основі. Хоча й у тих, і в інших діє єдина програма й існують єдині екзаменаційні вимоги: випускники приватних закладів, як правило, проходять набагато більш якісну підготовку, і, відповідно, перед ними відкриваються більш широкі перспективи. Так, за даними британської Ради приватних шкіл (Independentschoolscouncil), середню освіту на комерційній основі в Об'єднаному Королівстві одержують лише 7 % учнів. З них 92 % стають студентами університетів, а з випускників державних шкіл – тільки 60 %.

Тут приділяють багато уваги всебічному розвитку вихованців, залучаючи до курсу підготовки додаткові предмети: музику, історію мистецтв, сценічну майстерність, психологію й ін. Хоча всі середні освітні установи зобов'язані додержуватися загальнонаціональної програми, приватні школи мають право формувати свої навчальні плани виходячи з особистих запитів дітей. Рівень теоретичної підготовки, отриманої в таких школах, досить високий. Не менш важливо, що платні заклади додають багато зусиль для того, щоб розвинути у вихованця упевненість у своїх силах, уміння незалежно мислити й відстоювати власну точку зору, здатність працювати в команді.

Приватні школи – невід'ємна частина традиційного англійського способу життя. Вони здавна служать свого роду «фабриками» справжніх джентльменів, поставляючи кадри для британської політичної, військової й фінансово-промислової еліти. Значна кількість таких навчальних закладів виникла у Вікторіанську епоху, але в найбільш прославлених з них більш прадавня історія. Але натепер поступово скорочується розрив у якості освіти й престижності між приватними й деякими державними закладами.

Загалом структура світової вищої освіти видається надзвичайно різноманітною, однак домінують дві тенденції:

1. Унітарна, або єдина, система, коли вища освіта забезпечується університетами чи відповідними до них закладами. Такі заклади пропонують як загальні академічні ступені, так і професійно орієнтовані програми різної тривалості і рівня. В унітарній системі вищої освіти до її складу входять лише університети (частка інших ВНЗ становить незначний відсоток). Такою є освіта в Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії, Швеції. Деякі експерти виділяють в окрему групу країни з так званими «інтегрованими» університетами, до складу яких увійшли спеціалізовані середні і вищі навчальні заклади (Швеція та Іспанія) та країни, що належали до соціалістичного табору.

2. Бінарна, або подвійна, система з традиційним університетським сектором, що так чи інакше опирається на концепцію Humboldt університету та на окремий не університетський сектор вищої освіти, що має чітко окреслену структуру. Така система освіти притаманна більшості розвинених країн світу, де поряд з університетським сектором існують численні спеціалізовані заклади, які приймають чималу частину молоді. З європейських країн бінарну систему вищої освіти мають Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія та ряд інших [5].

Прямим наслідком рекомендацій наступної парламентської комісії — «комісії Робінса» (1963) — стало, по-перше, різке розширення сектора університетської освіти, а по-друге, створення спеціалізованого державного сектора вищої освіти (політехнічних інститутів і коледжів) у якості альтернативи університетському. Така бінарна система, зберігаючи традиційну автономію університетів, на якийсь час дозволила адаптувати вищу школу до потреб суспільного розвитку.

Закон про подальшу й вищу освіту скасував бінарну систему й заснував єдину модель вищої освіти, надавши політехнічним коледжам і еквівалентним навчальним закладам статус університетів. Більше того, ряду коледжів було надане право, яке раніше було винятковою прерогативою університетів — право присвоєння магістерського ступеня.

Отже, напрямок розвитку британської системи освіти в ХХ сторіччі включає у себе такі стадії:

1. Розширення й диференціація університетського сектору (кінець ХІХ — початок ХХ століття), поява другого покоління британських університетів, обумовлене індустріалізацією.

2. Розширення системи вищої освіти (60-ті роки ХХ ст.), пов'язане з демографічним сплеском і потребами післявоєнної економіки.

3. Як наслідок двох попередніх тенденцій — переорієнтація вихідної елітарної британської освітньої системи на потокове, масове виробництво фахівців.

4. Становлення бінарної системи вищої освіти: розмежування сектора автономних університетів «старого зразка» і сектора спеціалізованих інститутів вищої освіти (коледжів), орієнтованих винятково на виконання держзамовлення.

5. Як наслідок політики освітньої експансії — ускладнення системи, виникнення нових труднощів керування й контролю. У підсумку, ліквідація бінарності, уніфікація, зрівняння статусу спеціалізованих коледжів і університетів (90-ті роки).

6. Розвиток конкуренції «старих» і «нових» вузів.

Сучасний уряд Англії наполягає на абсолютній нагальності радикальних змін в освіті. Таке твердження вони мотивують передусім через необхідність переконання середнього класу в дієвості державної освітньої системи, у її спроможності задовольнити потреби в якісній освіті. Це програма спирається на деякі принципи: амбіційні стандарти, децентралізація відповідальності, високий рівень інформованості суспільства щодо результатів діяльності шкіл та чітко поставлені освітні цілі, звітність (передбачає інспектування), втручання у справи шкіл у напрямі, зворотному до рівня їх успішності (нагороди, допомоги) [6, 133-140].

З 70–80-х рр. у школах у навчальних цілях використовують ігрові методи: драматизація, рольові, сюжетні ігри; вони організуються при вивченні й гуманітарних, і природних дисциплін. Гра викликає в учня емоційне відношення, стимулює їхню уяву, творчість, активізує наявні знання, розбудовує пізнавальний інтерес. Зокрема для шкіл створена велика кількість ігор, які використовуються на заняттях. За допомогою

малюнків, схем, портретів, текстів учні програють історичні події, вирішують гострі соціальні проблеми.

Майбутнє навчальних закладів пов'язане із застосуванням новітніх технічних засобів, що, можливо, змінить і дидактичну систему. Але при цьому, безперечно, ніяка техніка не може замінити викладача.

Довгий час у закордонній педагогіці панувала думка, що розумовий потенціал людини визначений споконвічно природою й залишається незмінним протягом усього життя. Учнів практично відразу ділили на потоки по цьому принципу. Істотний недолік цієї системи полягав у тому, що вона підсилювала соціальну нерівність. Для визначення розумових здібностей використовувався метод інтелектуального тестування, але він виявляв тільки рівень загального розвитку (тобто ті навички, які здобуваються протягом життя). Оскільки на рівень загального розвитку великого впливу завдає соціальне середовище, то учні з багатих родин виявлялися в значно більш вигідному положенні.

Більшу популярність придбало механічне завчання текстів, гіпертрофована робота з підручниками. Учителі виступав як незаперечний авторитет і єдиний носій знань.

Отже, англійська система освіти пройшла низку етапів у своєму розвитку. Своє радикальне перетворення вона розпочала у XVII столітті. Погляди на освіту та виховання акцентувалися то на внутрішньому світі людини, її здатностях до мислення та аналізу, то на професійних якостях, але все ж англійська система освіти поєднує і перше, і друге. Вона також поєднує консервативний та ліберальний підхід до навчання. Саме завдяки поєднанню здавалося б різних поглядів і принципів навчання ця система залишається однією з найкращих у світі, оскільки метод стримування і противаг дає змогу їй розвиватися, але не радикальним методом.

Незважаючи на певні недоліки, нині система освіти Великобританії має чи не найкращу славу у світі. У Великобританії діє 30 000 державних шкіл і 2 300 приватних (1 500 з яких – інтернати). Більшість державних шкіл (від 60 до 90 %) – змішані. Фінансування шкільної освіти у Великобританії здійснюється з держбюджету, школи одержують гранти від місцевої чи федеральної влади і самостійно ними розпоряджаються. Іноді початкові школи об'єднуються у так звані кластери для отримання статусу грантоуправителя. Розміри фінансування залежать від кількості учнів. У Шотландії більшість шкіл фінансується із суспільних фондів, а в управлінні державними школами значну роль відіграють шкільні ради, у які входять батьки учнів даної школи. У приватних школах навчається 7% усіх дітей шкільного віку Великобританії. Здібні діти можуть отримувати стипендію від школи або від держави. Діє особлива урядова програма для заохочення юних талантів, а розмір допомоги залежить від середньорічних доходів сім'ї. У Північній Ірландії діє 21 приватна школа, однак система стипендій для талановитих школярів відсутня.

Майже століття система вищої освіти Великобританії мала бінарну структуру. Проте з наданням у 1992 р. технічним інститутам статусу університетів ці дві ланки вищої освіти об'єдналися, тому для Британських університетів характерний високий рівень автономії. Загальне керівництво вищою освітою здійснює Міністерство освіти і науки, яке реалізує цю політику через ради університетських фондів Англії, Шотландії та Уельсу. У Великобританії нараховується 89 університетів і 70 інститутів, з яких 39 вважаються новими після Акта 1992 р. Найстаріші університети – Оксфордський (відкритий у XII ст.) та Кембриджський (XIII ст.). В Ірландії перший університет було відкрито в Дубліні у XIV ст. Коли в останні десятиліття нашого часу істотно зріс попит серед населення на економічні та бізнес-спеціальності, в ірландській системі після шкільної освіти – Tertiary – з'явилися десятки професійних дипломних програм, тривалістю від кількох місяців до декількох років [7, 312-313].

Таким чином, англійська система середньої освіти дійсно витримана часом, оскільки пройшла довгий і складний етап реформ та різноманітних інноваційних нововведень, але на цьому англійський уряд не зупиняється. Важливим кроком у наведенні порядку в закладах освіти є їх контроль не лише на державному, але й на шкільному рівні (Шкільні управлінські ради). Позитивною є певна розмежованість навчальних вимог до учнів з різним рівнем успішності. Тож можна зазначити, що така політика уряду має принести позитивні результати, про що говорять і самі автори реформ, спираючись на певні соціологічні дослідження. Британський досвід освітніх реформ є найбільш тривалим та суперечливим. Вивчення позитивного досвіду реформування середньої освіти

Великобританії є доцільним і необхідним для вдосконалення вітчизняної системи середньої освіти [6, 133-140].

Література:

1. National Curriculum. Task of Group on Assessment and Testing: A Report. – London, 1988. – 8 p.
2. Education Reform Act. A decade of reforms act compulsory education level (1984-1994). – Brussels – Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1997(a). – L., 1988. – 316 p. URL: <http://www.hmso.gov.uk/acts/acts1988/UKpga>
3. Огієнко О. І. Шкільна освіта Великої Британії: історія і сучасність / О. І. Огієнко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2011. – №2 (12). – С. 185-194.
4. Ball S. Education policy in England. Changing modes of regulation: 1945-2001 / S. Ball // Changes in Regulation Modes and Social Reproduction of Inequalities in Education Systems: A European Comparison. Deliverable 2. – London : Institute of Education and King's College, University of London. February, 2002. – 44 p.
5. Реформа шкільної освіти у Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=433:2010-01-16-17-58-21&catid=32:languages&Itemid=59
6. Лиценко І. О. Реформування середньої освіти Великої Британії наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття / І. О. Лиценко // Педагогічні науки. – 2011. – № 3 (13). – С. 133-140.
7. Свінцов О. М. Структура освітнього комплексу суспільства: світові тенденції та українські реалії / О. М. Свінцов // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.2. – С. 312-313.

Автор подробно рассматривает основные реформы в системе образования Великобритании конца XX века, обращая внимание на их причины, цели и результаты; анализируется целесообразность актуализации позитивных сдвигов образовательных процессов Соединенного Королевства в контексте философии образования Украины.

Ключевые слова: образование, обучение, образовательные реформы, либерализм, образование Великобритании.

Author thorough considers major reforms in the educational system of Great Britain At the end of XXth century, paying attention to their causes, goals and results; the suitability of actualization of positive shifts of educational processes of the United Kingdom is being analyzed in the context of philosophy of education in Ukraine.

Key words: education, upbringing, educational reforms, liberalism, education in Great Britain.